

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/172/99

ZMIANY W PSYCHOLOGICZNYCH PROFILACH ELEKTORATÓW PARTYJNYCH

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, LISTOPAD '99

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Po ponad trzech latach ponownie podjęliśmy próbę¹ nakreślenia psychologicznego profilu zwolenników poszczególnych partii i prześledzenia zmian, jakie zaszły w tym okresie w największych elektoratach. Zmiana konstelacji na scenie politycznej oraz możliwe przepływy poparcia wewnątrz samych elektoratów mogły bowiem znacząco wpłynąć również na samopoczucie i kondycję psychiczną zwolenników najbardziej liczących się partii i ugrupowań politycznych. Przedmiotem naszego zainteresowania były następujące zjawiska psychologiczne:

- optymizm - pesymizm (ograniczony do ocen i prognoz dotyczących sytuacji w kraju i własnej),
- myślenie paranoiczne, znajdujące wyraz w przekonaniu o istnieniu ukrytych sił kierujących światem i wierze w tzw. spiskową teorię dziejów,
- autorytaryzm, polegający na przeświadczeniu o hierarchicznej organizacji stosunków międzyludzkich, wierze w skuteczność rozwiązań opartych na sile i przekonaniu o konieczności podporządkowania się autorytetom,
- anomia rozumiana jako poczucie braku sensu, dezorientacja co do wartości i zasad obowiązujących w świecie społecznym,
- alienacja polityczna oznaczająca poczucie wyobcowania ze świata polityki i braku wpływu na tę sferę, a także nieufność do mechanizmów i elit politycznych.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (112), 8-14 września ‘99, reprezentatywna próba losowo-adresowa dorosłych mieszkańców Polski (N=1123).

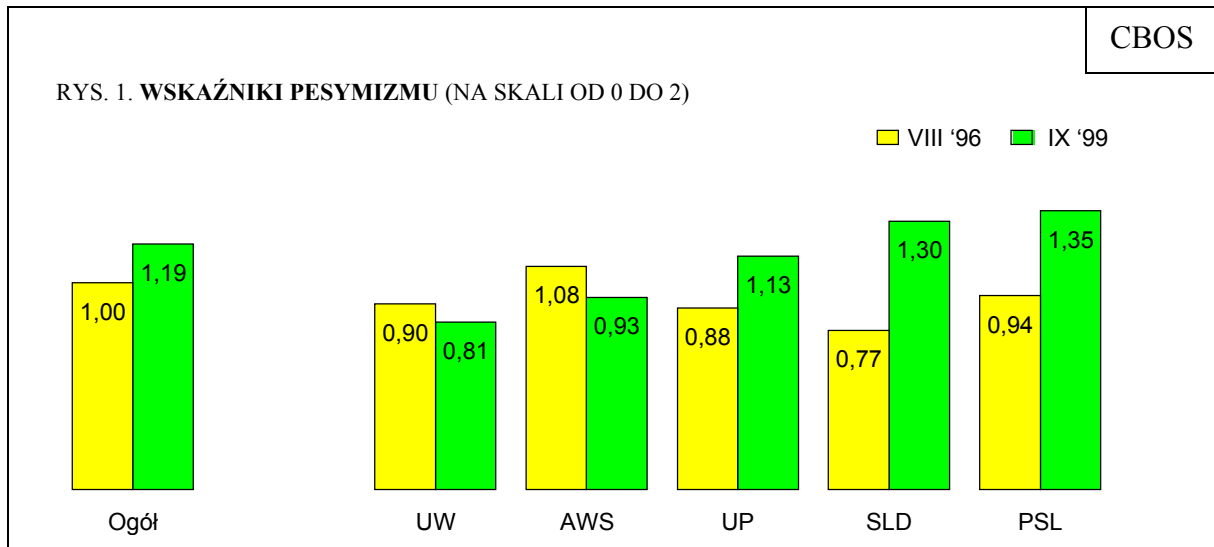
Do pomiaru nasilenia tych postaw użyliśmy skal, skonstruowanych każdorazowo na podstawie kilku pytań ankiety, co pozwala na przedstawienie otrzymanych wyników w formie syntetycznych wskaźników. Skala optymizm - pesymizm przyjmowała wartości od 0, znamionującego największy optymizm, do 2, oznaczającego skrajny pesymizm. Wszystkie pozostałe skale pomiarowe przybierały wartości od 1 do 5, gdzie 1 oznaczało najslabsze, natomiast 5 - największe nasilenie badanej cechy, postawy.

Wskaźnik pesymizmu skonstruowaliśmy na podstawie odpowiedzi na pytania będące miarą nastrojów społecznych - ocen i prognoz dotyczących sytuacji w kraju, sytuacji politycznej, gospodarczej, sytuacji w zakładzie pracy oraz poziomu życia rodziny. Tak zbudowana skala osiągnęła wysoką rzetelność statystyczną (alfa Cronbacha = 0,8). Wśród ogółu społeczeństwa wskaźnik nastrojów społecznych pogorszył się od sierpnia '96 do września '99 o blisko 0,2 punktu na skali, czyli o 10% jej rozpiętości. W większości badanych elektoratów nastąpiły znaczące, aczkolwiek przebiegające w różnych kierunkach, zmiany na skali optymizmu - pesymizmu. W ciągu ostatnich trzech lat bardzo wyraźnie zwiększył się pesymizm w elektoratach ugrupowań byłej koalicji rządowej: PSL (o 0,41 punktu) i szczególnie SLD (o 0,53 punktu). W mniejszym stopniu pogorszyły się nastroje wśród zwolenników Unii Pracy (o 0,3 punktu). O niewielkim wzroście optymizmu możemy natomiast mówić w odniesieniu do elektoratu AWS (o 0,15 punktu). W zasadzie stabilne pozostały nastroje potencjalnych wyborców UW. Odnotowane zmiany wpłynęły na układ elektoratów uszeregowanych według poziomu ich optymizmu - pesymizmu. W ciągu trzech lat najbardziej zmieniło się usytuowanie zwolenników AWS i SLD - ich pozycje na wykresie niemal się odwróciły.

Najlepszymi ocenami sytuacji w kraju i największym optymizmem w jej prognozach charakteryzują się obecnie sympatycy Unii Wolności. Nieco mniejszy jest poziom optymizmu w elektoracie AWS. Zdecydowanie najgorsze i, co ciekawe, równie złe (różnica 0,05 punktu jest nieistotna statystycznie) nastroje panują obecnie wśród zwolenników ugrupowań byłej koalicji rządowej - PSL i SLD.

Tabela 1

Oceniane kwestie	Oceny	VIII '96	IX '99
		w procentach	
Czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?	W dobrym	40	30
	W złym	40	61
	Trudno powiedzieć	19	9
Jak Pan(i) sądzi, czy w ciągu najbliższego roku sytuacja w Polsce poprawi się, pogorszy czy też się nie zmieni?	Poprawi się	20	13
	Nie zmieni się	50	44
	Pogorszy się	19	37
	Trudno powiedzieć	11	6
Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną sytuację polityczną w Polsce? Czy jest ona:	dobra	15	9
	ani dobra, ani zła	45	36
	zła	26	45
	Trudno powiedzieć	13	10
Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną sytuację gospodarczą w Polsce? Czy jest ona:	dobra	19	10
	ani dobra, ani zła	41	27
	zła	33	60
	Trudno powiedzieć	7	4
Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną sytuację w Pana(i) zakładzie pracy?	Dobra	36	27
	Ani dobra, ani zła	26	33
	Zła	36	37
	Trudno powiedzieć	2	3
Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższego roku sytuacja polityczna w Polsce:	poprawi się	18	12
	nie zmieni się	52	51
	pogorszy się	12	24
	Trudno powiedzieć	17	13
Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższego roku sytuacja gospodarcza w Polsce:	poprawi się	24	15
	nie zmieni się	50	42
	pogorszy się	14	35
	Trudno powiedzieć	12	9
Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższego roku sytuacja w Pana(i) zakładzie pracy:	poprawi się	22	20
	nie zmieni się	49	49
	pogorszy się	19	23
	Trudno powiedzieć	10	8
Czy obecnie Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:	dobrze	24	22
	ani dobrze, ani źle	54	52
	źle	21	26
	Trudno powiedzieć	1	0
Jak Pan(i) sądzi, czy za rok Panu(i) i Pana(i) rodzinie będzie się żyło:	lepiej	20	16
	tak samo jak obecnie	48	49
	gorzej	18	26
	Trudno powiedzieć	14	9

Spiskowe postrzeganie polityki (paranoja polityczna). Wskaźnik mierzący nasilenie tej postawy zbudowaliśmy na podstawie dwóch pytań ankiety, przedstawionych w tabelach. Rzetelność otrzymanej w ten sposób skali nie była wysoka (alfa Cronbacha = 0,59), ale dopuszczalna, biorąc pod uwagę, że do budowy wskaźnika wykorzystano tylko dwa pytania.

Tabela 2

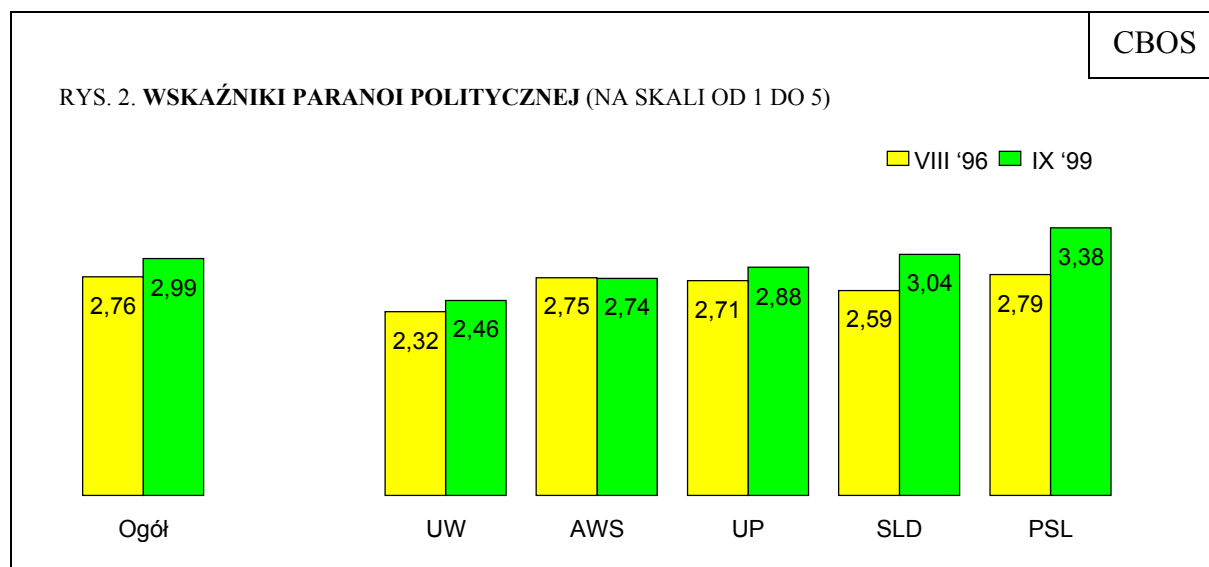
Czy zgadza się Pan(i) czy nie zgadza z następującymi opiniami:	Zgadzam się		Nie zgadzam się		Trudno powiedzieć	
	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99
	w procentach					
– to nie rząd nami rządzi; ci, co naprawdę nami sterują, nie są w ogóle znani	36	49	45	36	19	15
– ci, którzy twierdzą, że istnieją na świecie potężne, ukryte siły spiskujące przeciwko Polsce, mają wiele racji	24	33	53	49	22	18

Przekonanie o istnieniu ukrytych sił, sterujących społeczeństwem i spiskujących przeciwko Polsce, jest obecnie wyraźnie bardziej rozpowszechnione wśród ogółu badanych niż przed trzema laty (wzrost tego wskaźnika o 0,23 punktu na skali, czyli o około 6% jej rozpiętości). Nasilenie się postawy określanej jako paranoja polityczna widoczne jest również wśród zwolenników wszystkich ugrupowań, poza elektoratem AWS. Skala spiskowego myślenia o polityce szczególnie wzrosła wśród sympatyków PSL (o 0,59 punktu) i SLD (o 0,45 punktu), wyraźnie bardziej niż wśród ogółu społeczeństwa.

Tabela 3

Czy zgadza się Pan(i) czy nie zgadza z następującymi opiniami:	Odpowiedzi twierdzące w elektoratach poszczególnych partii i ugrupowań politycznych									
	AWS		PSL		SLD		UP		UW	
	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99
	w procentach									
– to nie rząd nami rządzi; ci, co naprawdę nami sterują, nie są w ogóle znani	36	38	37	60	33	55	43	47	26	40
– ci, którzy twierdzą, że istnieją na świecie potężne, ukryte siły spiskujące przeciwko Polsce, mają wiele racji	30	28	22	51	22	34	20	36	17	23

O ile zatem przed trzema laty nasilenie tendencji do spiskowego postrzegania polityki nie różnicowało w sposób istotny statystycznie elektoratów uwzględnionych w analizach, o tyle obecnie różnice w poziomie występowania tego zjawiska są znaczące. W najmniejszym zakresie cechuje ono zwolenników UW oraz AWS. Najbardziej skłonni do spiskowego myślenia o polityce są potencjalni wyborcy PSL.

Autorytaryzm. Wskaźnik autorytaryzmu został utworzony na podstawie trzech pytań, przedstawionych w tabelach. Skala zbudowana na ich podstawie osiągnęła stosunkowo niewysoką rzetelność statystyczną (alfa Cronbacha = 0,57).

W ciągu ostatnich trzech lat nie zmieniło się znacząco nasilenie występowania postaw autorytarnych wśród ogółu społeczeństwa. (Odnotowany wzrost wskaźnika autorytaryzmu należy uznać ogólnie za nieistotny statystycznie.) Nadal są one rozpowszechnione i dotyczą większości badanych. Mimo iż wśród zwolenników każdego z ugrupowań partyjnych nastąpiły jedynie stosunkowo nieduże zmiany w poziomie autorytaryzmu, co pozwala mówić o jego względnej stabilności, suma zmian spowodowała, że elektoraty zaczęły się istotnie różnić pod względem nasilenia tendencji autorytarnych.

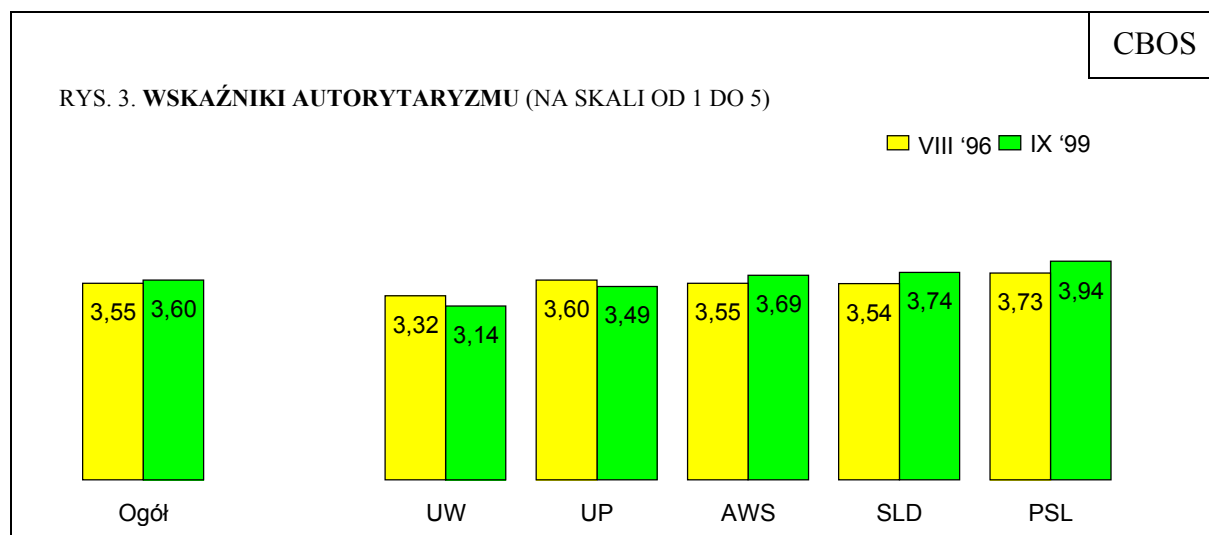
Tabela 4

Czy zgadza się Pan(i) czy nie zgadza z następującymi opiniami:	Zgadzam się		Nie zgadzam się		Trudno powiedzieć	
	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99
	w procentach					
– każdy dobry kierownik, aby zyskać uznanie i posłuch, powinien być surowy i wymagający wobec ludzi, którzy mu podlegają	61	66	34	30	5	4
– jak się dobrze zastanowić, to trzeba przyznać, że istnieją na świecie tylko dwa typy ludzi: silni i słabi	61	62	31	32	9	6
– silny przywódca może więcej zrobić dla kraju niż ustawy, dyskusje, konsultacje	67	70	23	22	10	8

Tabela 5

Czy zgadza się Pan(i) czy nie zgadza z następującymi opiniami:	Odpowiedzi twierdzące w elektoratach poszczególnych partii i ugrupowań politycznych									
	AWS		PSL		SLD		UP		UW	
	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99
w procentach										
– każdy dobry kierownik, aby zyskać uznanie i posłuch, powinien być surowy i wymagający wobec ludzi, którzy mu podlegają	58	72	75	78	64	68	60	67	60	57
– jak się dobrze zastanowić, to trzeba przyznać, że istnieją na świecie tylko dwa typy ludzi: silni i słabi	63	64	59	71	62	68	63	60	54	44
– silny przywódca może więcej zrobić dla kraju niż ustawy, dyskusje, konsultacje	76	69	76	89	66	77	72	76	66	56

Orientacja autorytarna najrzadziej występuje wśród zwolenników UW, stosunkowo mniej rozpowszechniona jest również w elektoracie UP. Największym nasileniem postaw autorytarnych wyróżniają się natomiast potencjalni wyborcy PSL.

Anomia. Wskaźnik anomii uzyskaliśmy na podstawie trzech pytań. Zbudowana na ich podstawie skala anomii cechowała się dość wysoką rzetelnością (alfa Cronbacha = 0,76). Podobnie jak tendencje autorytarne, od sierpnia '96 do września '99 wśród ogółu ankietowanych nieznacznie zwiększyło się również nasilenie poczucia braku sensu, zagubienia w otaczającym świecie. Tego rodzaju odczucia towarzyszą dużej części społeczeństwa.

Tabela 6

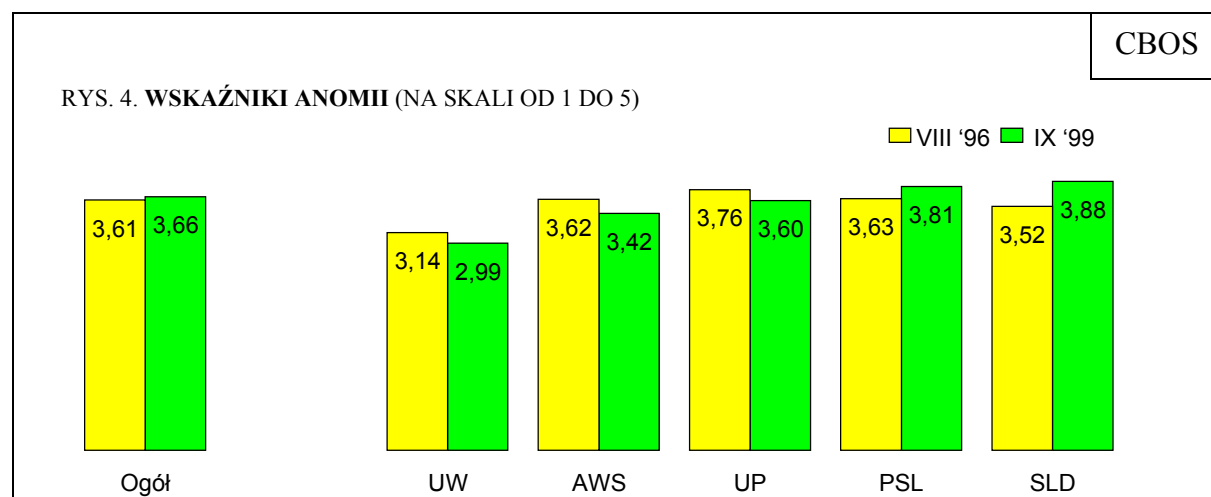
Czy zgadza się Pan(i) czy nie zgadza z następującymi opiniami:	Zgadzam się		Nie zgadzam się		Trudno powiedzieć	
	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99
	w procentach					
– coraz trudniej dopatrzeć się jakiegoś sensu w otaczającym nas świecie	59	63	29	28	13	9
– jedyne, czego można być obecnie pewnym, to tego, że niczego nie można być pewnym	71	75	17	16	13	9
– przy istnieniu tak wielu różnych idei, teorii i światopoglądów często już nie wiadomo, w co wierzyć	59	65	32	29	9	6

Wśród zwolenników najważniejszych partii i ugrupowań politycznych największe zmiany, polegające na nasileniu postaw anomijnych, obserwujemy w elektoracie SLD. Poziom anomii zwiększył się wśród sympatyków tego ugrupowania o 0,36 punktu. Nieco bardziej zagubieni w obecnej rzeczywistości czują się obecnie również sympatycy PSL. Niewielkie osłabienie tendencji anomijnych odnotowaliśmy natomiast wśród zwolenników AWS i UW.

Tabela 7

Czy zgadza się Pan(i) czy nie zgadza z następującymi opiniami:	Odpowiedzi twierdzące w elektoratach poszczególnych partii i ugrupowań politycznych									
	AWS		PSL		SLD		UP		UW	
	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99
	w procentach									
– coraz trudniej dopatrzeć się jakiegoś sensu w otaczającym nas świecie	62	59	54	68	55	71	59	66	48	40
– jedyne, czego można być obecnie pewnym, to tego, że niczego nie można być pewnym	77	72	72	82	69	83	82	73	58	65
– przy istnieniu tak wielu różnych idei, teorii i światopoglądów często już nie wiadomo, w co wierzyć	63	50	70	75	60	75	72	67	43	42

Badane elektoraty różnią się w sposób istotny statystycznie pod względem nasilenia tendencji anomijnych. Największym i praktycznie takim samym poziomem anomii charakteryzują się obecnie sympatycy SLD i PSL. Zdecydowanie najrzadziej poczucie braku sensu i dezorientacji w rzeczywistości społecznej dotyka natomiast zwolenników Unii Wolności.

Alienacja polityczna. Wskaźnik alienacji politycznej zbudowaliśmy na podstawie czterech pytań ankiety. Rzetelność skonstruowanej na ich podstawie skali wyrażała się wartością współczynnika alfa Cronbacha = 0,68.

W ciągu ostatnich trzech lat można mówić o niewielkim zwiększeniu się dystansu i nieufności do polityki (wzrost wskaźnika alienacji politycznej o 0,12 punktu na skali, czyli 3% jej rozpiętości). Niemal powszechny jest brak poczucia wpływu na to, co robi rząd, oraz przypisywanie większości politykom negatywnych motywów działania. Prawie dwie trzecie badanych deklaruje ponadto, że czuje się nieswojo w obecnym systemie politycznym. Dwie piąte ogółu ankietowanych odrzuca całą sferę polityki jako dziedzinę, w której nie są przestrzegane normy etyczne, podzielając opinię, że „aby pełnić w naszym kraju jakąś funkcję we władzy, nie można być uczciwym człowiekiem”.

Tabela 8

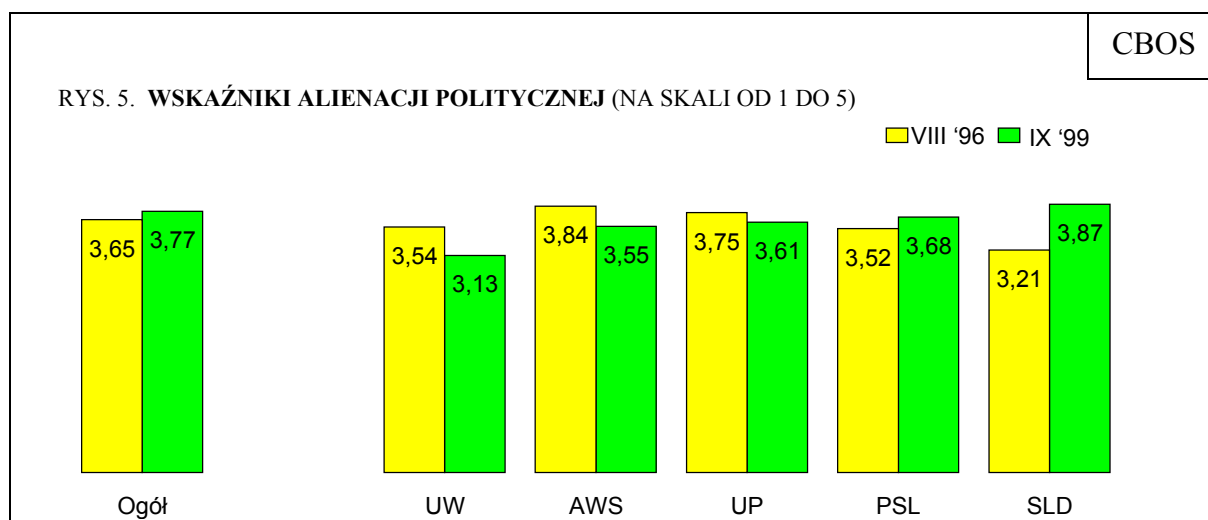
Czy zgadza się Pan(i) czy nie zgadza z następującymi opiniami:	Zgadzam się		Nie zgadzam się		Trudno powiedzieć	
	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99
	w procentach					
– w naszym obecnym systemie społeczno-politycznym czuję się coraz bardziej obco i nieswojo	53	62	36	30	11	7
– ludzie tacy jak ja nie mają żadnego wpływu na to, co robi rząd	88	87	11	11	2	2
– aby pełnić w naszym kraju jakąś funkcję we władzy, nie można być uczciwym człowiekiem	32	41	56	48	12	11
– większość polityków - niezależnie od tego, co mówi - tak naprawdę dba tylko o swoją karierę	82	88	10	9	8	4

W elektoratach partyjnych nastąpiły w ostatnich trzech latach znaczne zmiany w nasileniu alienacji politycznej. Największą z nich jest wyraźny wzrost postaw odrzucenia sfery polityki wśród zwolenników SLD (o 0,66 punktu). Poczucie wyobcowania z tej dziedziny życia nieco nasiliło się także wśród sympatyków PSL. W przypadku elektoratów ugrupowań koalicji rządowej możemy mówić natomiast o wzroście poczucia podmiotowości obywatelskiej. Alienacja polityczna zmalała przede wszystkim wśród zwolenników UW (0,41punktu) i w mniejszym stopniu wśród sympatyków AWS (o 0,29 punktu).

Tabela 9

Czy zgadza się Pan(i) czy nie zgadza z następującymi opiniami:	Odpowiedzi twierdzące w elektoratach poszczególnych partii i ugrupowań politycznych									
	AWS		PSL		SLD		UP		UW	
	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99	VIII '96	IX '99
	w procentach									
– w naszym obecnym systemie społeczno-politycznym czuję się coraz bardziej obco i nieswojo	66	50	53	58	38	66	51	62	53	35
– ludzie tacy jak ja nie mają żadnego wpływu na to, co robi rząd	92	84	91	85	74	90	88	76	76	70
– aby pełnić w naszym kraju jakąś funkcję we władzy, nie można być uczciwym człowiekiem	37	31	21	35	24	44	39	44	33	29
– większość polityków - niezależnie od tego, co mówi - tak naprawdę dba tylko o swoją karierę	89	87	77	89	74	92	93	87	85	82

Zmiany w postrzeganiu sfery polityki wśród sympatyków poszczególnych ugrupowań, jakie zaszły od sierpnia '96, niemalże odwróciły kolejność elektoratów ułożonych według stopnia nasilenia alienacji politycznej. Najbardziej zmieniła się na wykresie pozycja zwolenników SLD. Elektorat tego ugrupowania, przed trzema laty odznaczający się największym poczuciem podmiotowości politycznej, obecnie cechuje się największym nasileniem alienacji. Zdecydowanie najniższy poziom alienacji politycznej charakteryzuje zwolenników UW. Stosunkowo mniejszy dystans i wyobcowanie ze sfery polityki odczuwają również potencjalni wyborcy AWS.

CHARAKTERYSTYKI ELEKTORATÓW PARTYJNYCH

Podsumowując zmiany, jakie dokonały się w ciągu ostatnich trzech lat, warto nakreślić psychologiczne charakterystyki badanych elektoratów. Interesujące jest także, czy i w jaki sposób postawy psychologiczne wpływają na deklaracje poparcia dla danego ugrupowania w wyborach.

Elektorat AWS. Największe zmiany w psychologicznym portrecie zwolenników AWS dotyczą alienacji politycznej. Jej poziom w ciągu ostatnich trzech lat wyraźnie się zmniejszył. Przed trzema laty w elektoracie AWS poczucie wyobcowania i nieufności wobec polityki było większe niż wśród ogółu badanych, obecnie kształtuje się poniżej przeciętnego poziomu w społeczeństwie. Wzrost akceptacji systemu politycznego i poczucia możliwości wpływu na rzeczywistość polityczną wśród zwolenników AWS jest z pewnością efektem uzyskania reprezentacji politycznej w parlamencie przez wyborców, którzy nie mieli tam do września '97 swojego przedstawicielstwa, oraz zmiany konstelacji na scenie politycznej, jaka się w tym czasie dokonała. Pomimo zmniejszenia się alienacji politycznej w elektoracie AWS, jej poziom jest jednak znacznie wyższy niż wśród zwolenników współrządzącej UW. W grupie potencjalnych wyborców AWS nastąpił ponadto niewielki wzrost optymizmu i zmniejszenie się anomii - poczucia zagubienia i dezorientacji w otaczającym świecie. Jednocześnie w elektoracie AWS jako jedynym nie zwiększyły się tendencje do spiskowego postrzegania polityki. Zwolennicy AWS są więc stosunkowo bardziej optymistyczni, relatywnie rzadziej przejawiają postawy anomijne i nie są skłonni ulegać „spiskowej wizji dziejów”. W ciągu ostatnich trzech lat w elektoracie AWS nastąpił nieznaczny wzrost postaw autorytarnych, niemniej jednak należy mówić o ich względnie umiarkowanym nasileniu.

Jak wynika z analiz statystycznych², chęć oddania głosu na AWS wiąże się w sposób istotny statystycznie z dobrymi ocenami sytuacji w kraju i warunków życia rodziny respondenta oraz z optymizmem w prognozach dotyczących tych dziedzin.

² Przeprowadzono analizę regresji logistycznej.

Elektorat PSL. Kondycja psychiczna zwolenników PSL w ciągu ostatnich trzech lat wyraźnie się pogorszyła. Wskaźnik pesymizmu z poziomu zbliżonego do średniej dla ogółu badanych wzrósł wśród zwolenników tej partii do poziomu przekraczającego wartości przeciętne i obecnie jest stosunkowo najwyższy w badanych elektoratach. Od sierpnia '96 w zdecydowanie największym stopniu nasiliło się wśród sympatyków PSL spiskowe postrzeganie polityki. Skłonność do wiary w istnienie ukrytych sił, zakulisowo spiskujących przeciw Polsce, występuje obecnie w elektoracie tej partii w wyraźnie większym nasileniu niż wśród zwolenników pozostałych ugrupowań. W tym okresie w gronie potencjalnych wyborców PSL nastąpiło jeszcze wzmocnienie postaw autorytarnych, zarówno wówczas, jak i obecnie stosunkowo najsilniejszych. Sympatycy PSL wyróżniają się także relatywnie wysokim, praktycznie takim samym jak w elektoracie SLD, poziomem anomii. Zmiana konstelacji na scenie politycznej wpłynęła na spadek poczucia podmiotowości obywatelskiej zwolenników tej partii, jednak w nieporównanie mniejszym stopniu niż w przypadku sympatyków SLD. Pod względem nasilenia alienacji politycznej elektorat PSL nie odbiega znacząco od ogółu społeczeństwa. Jej poziom jest jedynie nieznacznie wyższy od występującego wśród zwolenników UP, a także rządzącej - AWS.

Jak wynika z analiz statystycznych³, na deklarowane poparcie dla PSL w wyborach parlamentarnych wpływają przede wszystkim negatywne oceny i pesymistyczne prognozy sytuacji kraju i rodziny, a w mniejszym stopniu także spiskowe myślenie o polityce oraz poczucie podmiotowości obywatelskiej.

Elektorat SLD. W psychologicznym obrazie zwolenników tego ugrupowania nastąpiły od sierpnia '96 zdecydowanie największe zmiany. Przed trzema laty wyborcy SLD wyróżniali się stosunkowo najlepszymi ocenami i prognozami dotyczącymi sytuacji w kraju oraz własnej, a więc największym poziomem optymizmu. Obecnie wskaźnik nastrojów społecznych jest wśród nich praktycznie równie niekorzystny jak w charakteryzującym się największym pesymizmem elektoracie PSL. W podobny sposób zmieniały się wszystkie pozostałe wskaźniki opisujące ich kondycję psychiczną. Największe zmiany nastąpiły

³ Por. przypis 2.

w poziomie anomii społecznej i, szczególnie, alienacji politycznej. Przed trzema laty elektorat SLD nie wyróżniał się pod względem nasilenia anomii, a postawy dystansu i nieufności wobec świata polityki były w nim stosunkowo najrzadsze. Obecnie oba wskaźniki należą wśród sympatyków SLD do najwyższych. Szczególnie pod względem nasilenia alienacji politycznej elektorat tego ugrupowania odbiega na niekorzyść od innych. W sierpniu '96 w relatywnie mniejszym nasileniu występowała wśród zwolenników SLD tendencja do spiskowego postrzegania polityki, obecnie jest ona równie częsta jak wśród ogółu badanych i znacząco częstsza niż w elektoracie UW i AWS. W tym okresie wśród potencjalnych wyborców SLD nastąpił również niewielki wzrost postaw autorytarnych, nadal jednak pod tym względem nie odbiegają oni od przeciętnej dla ogółu społeczeństwa. Jednym z głównych czynników tłumaczących przynajmniej częściowo zmiany psychologicznego profilu zwolenników tego ugrupowania jest, obok utraty władzy przez koalicję z udziałem SLD, wzrost jego popularności w społeczeństwie. Od sierpnia '96 do września '99 liczba osób deklarujących poparcie dla SLD w wyborach parlamentarnych zwiększyła się mniej więcej o jedną trzecią (z 23% do 35%). W tym czasie poparcie dla pozostałych ugrupowań utrzymało się na zbliżonym poziomie (wyjątek stanowi PSL, które straciło połowę swoich ówczesnych wyborców - spadek z 14% do 7%). Stabilność poparcia w wymiarze ogólnopolskim nie oznacza oczywiście jego trwałości w wymiarze jednostkowych wyborów - między partiami następują bowiem przepływy elektoratów - część osób zmienia swoje preferencje partyjne, u innych - dotychczas niezdecydowanych bądź w ogóle niezamierzających uczestniczyć w wyborach - następuje ich krystalizacja. Może też być odwrotnie: osoby o ustalonych sympatiach politycznych rozczarowują się do swoich wyborów, przechodząc do grupy niezdecydowanych bądź odmawiających udziału w głosowaniu. O zmianie psychologicznego profilu zwolenników SLD zadecydowały zatem dwa nakładające się na siebie mechanizmy. Z jednej strony dotychczasowy, stały elektorat SLD stał się bardziej krytyczny w ocenie rzeczywistości polityczno-społecznej po wyborach i zmianie układu na scenie politycznej, z drugiej zaś, w wyniku rosnącego niezadowolenia z sytuacji w kraju i malejącej popularności gabinetu Jerzego Buzka do grona potencjalnych wyborców SLD dołączyły osoby niezadowolone z jego polityki i kontestujące poczynania rządu.

Z analiz statystycznych⁴ wynika, że chęć głosowania w wyborach na SLD jest uwarunkowana przede wszystkim negatywnymi ocenami sytuacji kraju i własnej oraz pesymizmem w prognozowaniu tych dziedzin, a w mniejszym stopniu - poczuciem braku sensu, zagubienia w otaczającym świecie, a więc postawami anomijnymi.

Elektorat UP. Największą zmianą, jaka nastąpiła w ciągu ostatnich trzech lat w elektoracie tej partii, jest wzrost negatywnych ocen sytuacji w kraju i własnej oraz zwiększenie się pesymizmu w prognozach, mniej więcej proporcjonalnie do ogólnego wzrostu pesymizmu w nastrojach społecznych. Jest on obecnie zbliżony do poziomu notowanego wśród ogółu społeczeństwa. Pozostałe, stosunkowo niewielkie, zmiany polegają na nieznacznym spadku autorytaryzmu, anomii oraz alienacji politycznej. Jest to o tyle interesujące, że w przypadku pozostałych ugrupowań opozycyjnych obserwujemy nasilenie wymienionych postaw. Można to tłumaczyć brakiem rozczarowania związanego ze zmianami na scenie politycznej, doświadczanego przez zwolenników SLD i PSL, a ponadto specyfiką elektoratu tej partii. Jak wynika z wcześniejszych badań, UP dysponuje stosunkowo najsłabiej identyfikującym się z nią, najsłabiej przywiązanym do siebie elektoratem, często pozostając partią „drugiego wyboru”⁵. Można zatem zakładać, że wśród obecnych zwolenników UP może być stosunkowo mniej niż w innych ugrupowaniach jej dawnych sympatyków.

W elektoracie UP widoczny jest ponadto niewielki wzrost tendencji do spiskowego myślenia o polityce. Obecnie wartości wskaźników badanych postaw psychologicznych są wśród sympatyków tej partii, ogólnie rzecz biorąc, stosunkowo najbliższe średnim dla ogółu badanych i umiarkowane, biorąc za punkt odniesienia pozostałe uwzględnione w badaniu elektoraty.

Przeprowadzone analizy statystyczne⁶ wskazują, iż żadna z badanych postaw psychologicznych nie tłumaczy w sposób istotny statystycznie deklaracji zamiaru poparcia tej partii w wyborach parlamentarnych.

⁴ Por. przypis 2.

⁵ Por. komunikaty CBOS: „Reprezentatywność partii politycznych”, kwiecień ‘98 oraz „Pewność głosowania, alternatywy wyborcze”, wrzesień ‘97.

⁶ Por. przypis 2.

Elektorat UW. Zwolennicy Unii Wolności wyróżniali się przed trzema laty dość dużym optymizmem, stosunkowo niewysokim poziomem alienacji politycznej, nieco niższym niż średnia dla ogółu społeczeństwa i zbliżonym do występującego wśród sympatyków współrządzącego wówczas PSL, oraz najniższymi wartościami wskaźników pozostałych postaw psychologicznych. Obecnie ich optymizm jeszcze nieco się zwiększył, natomiast zmniejszyło się występowanie postaw autorytarnych, anomijnych i alienacji politycznej. Wśród zwolenników UW panują obecnie stosunkowo najlepsze nastroje. Cechuje ich wyraźnie najmniejszy autorytaryzm, najniższy poziom anomii i alienacji politycznej oraz najmniejsza skłonność do spiskowego myślenia o polityce. O stosunkowo dobrej, zarówno przed trzema laty jak i obecnie, kondycji psychicznej zwolenników UW przesądza specyfika elektoratu tej partii. Grupuje on osoby relatywnie najlepiej wykształcone i osiągające najwyższe dochody, w największym stopniu akceptujące transformację zachodzącą w Polsce od roku '89, z zatem najlepiej przystosowane do „nowej” rzeczywistości społeczno-ekonomicznej i politycznej.

Analizy statystyczne⁷ wykazują, że chęć głosowania na UW w wyborach parlamentarnych wiąże się przede wszystkim z dobrymi ocenami i optymizmem w prognozach sytuacji w kraju oraz własnej, a także - w mniejszym stopniu - z brakiem postaw autorytarnych.

W ciągu ostatnich trzech lat obserwujemy tendencję do nieznacznego, często na pograniczu istotności statystycznej, pogorszenia wszystkich analizowanych wskaźników z dziedziny psychologii politycznej: pesymizmu, paranoi politycznej, anomii i alienacji politycznej.

⁷ Por. przypis 2.

Po upływie trzech lat widoczne są znaczące zmiany w profilach psychologicznych elektoratów najważniejszych partii i ugrupowań politycznych. Można sformułować ogólną regułę, że udział we władzy popieranej przez siebie partii sprzyja lepszym ocenom i większemu optymizmowi w prognozach dotyczących sytuacji kraju i własnej rodziny oraz przeżywaniu przez jej wyborców większej podmiotowości politycznej, wyrażającej się w większym zaufaniu do elit politycznych, a także poczuciu możliwości wpływu na rzeczywistość polityczną. Wydaje się, że układ na scenie politycznej oraz do pewnego stopnia zmiany wewnątrz samych elektoratów (polegające m. in. na utracie przez ugrupowania rządzące części potencjalnych wyborców rozczarowanych polityką rządu, pozyskaniu przez nie nowych zwolenników czy też przyłączeniu się części niezadowolonych z rozwoju sytuacji w kraju do grona sympatyków ugrupowań opozycyjnych) mogą mieć znaczący wpływ na stopień nasilenia wśród sympatyków poszczególnych ugrupowań postaw anomijnych - poczucia braku sensu, dezorientacji, zagubienia w rzeczywistości społecznej oraz myślenia o polityce w kategoriach spisku niejawnych sił sterujących społeczeństwem. Nie ma natomiast podstaw do mówienia o oddziaływaniu tych czynników na skalę występowania w elektoratach postaw autorytarnych, polegających m.in. na przekonaniu o znaczeniu siły w stosunkach międzyludzkich i aprobacie rządów „silnej ręki”. Jednocześnie jednak pod tym względem badane elektoraty najmniej różnią się między sobą. Nasilenie postaw autorytarnych w największym stopniu uwarunkowane jest, jak się wydaje, specyfiką elektoratów wynikającą z ich cech społeczno-demograficznych.

Opracowała

Beata ROGUSKA